

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ - ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ,
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

20 ΧΡΟΝΙΑ Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ.
ΕΠΕΤΕΙΑΚΟΣ ΤΟΜΟΣ

IONIAN UNIVERSITY - DEPARTMENT OF
FOREIGN LANGUAGES, TRANSLATION
AND INTERPRETING

20 YEARS DFLTI
FESTSCHRIFT

ΔΙΑΥΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χαιρετισμός του Προέδρου του Τμήματος	XI
Introduction from the President of the Department.....	XII
Πρόλογος του επιμελητή	XIII
Editor's preface	XIV
ΕΝΟΤΗΤΑ 1: ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	
UNIT 1: TRANSLATION.....	1
1. Athena BALOPOULOU/Kyriakos KENTROTIS, Imperial profiles through the looking glass or, the adventures of Greek national anthem in <i>translation-land</i>	3
2. Michael CRONIN, Translation, Diversity and Negentropy.....	15
3. Christine DURIEUX, La Traduction entre dire et vouloir dire (<i>Translation between dire and vouloir dire</i>)	29
4. Basil HATIM, Demystifying Literary Translation: On the Interface of Language, Literature and Translation.....	43
5. Panayotis I. KELANDRIAS, The Role of Translation in Resisting Cultural Homogenisation and Redistributing Power	57
6. Klaus-Konrad KNOPP, Vom (vor)bildhaften Übersetzen (<i>Translating "in parables"-an aspect of style</i>).....	67
7. Sigmund KVAM, Reduktionismus als Problem und Stärke von linguistischen Ansätzen in der Übersetzungswissenschaft – gezeigt am Beispiel der Textlinguistik (<i>Reductionism and (text) linguistic approaches in translation science</i>).....	75
8. Christian PAPAS, La traduction des métaphores du grec vers le français dans les titres de journaux et publicités télévisées au regard de la psychologie cognitive (<i>The translation of metaphors in newspapers headlines and TV commercials from Greek into French from the cognitive psychology point of view</i>)	83
9. Anastasia PARIANOU, Globalization and Translation: The Challenge for Lesser Languages	89

10. Christina SCHÄFFNER, Identifying Translation Problems
– a step towards professionalism101
11. Jürgen F. SCHOPP, Der “authentische Auftrag” im Unterricht
– ein translationsdidaktisches Problemkind
(*The “Authentic Commission” in Translators’ Training*
– A “Translation Didactic Problem Child”)115
12. Βάιος ΒΑΪΟΠΟΥΛΟΣ, Με αφορμή τις λατινικές μεταφράσεις
του ποιήματος του Μουσαίου
(*Vaios VAIOPOULOS, Latin translations of Musaeus’ poem*)125
13. Σίμος Π. ΓΡΑΜΜΕΝΙΔΗΣ, Μεταφράζοντας τον Κόσμο του «Άλλου»:
Οικιοποίηση, Ξενοποίηση ή Συνέπεια;
(*Simos P. GRAMMENIDIS, Translating the “Other”: Domestication,
Foreignization or Loyalty?*)149
14. Γεωργία ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Τι μπορεί να μην πάει τελικά καλά
σε μια μετάφραση; Σχολιασμός παραδειγμάτων από σώμα κειμένων
με μεταφράσεις εκπαιδευομένων μεταφραστών
(*Georgia KOSTOPOULOU, What can go wrong with a translation?
Commenting on examples derived from a students’ translation corpus*)169
15. Γιάννης ΛΑΖΑΡΑΤΟΣ, Roman Jakobson: Τέχνη και διασημειωτική μετάφραση.
Σύντομο σχόλιο στο “On Linguistic Aspects of Translation”
(*Jannis LAZARATOS, Roman Jakobson: Art and intersemiotic translation. Brief
comment on “On Linguistic Aspects of Translation”*)189
16. Τώνια ΝΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, Θέσεις και αντιθέσεις. Από τη μετάφραση
στη μεταφρασεολογία
(*Tonia NENOPOULOU, Theses and antitheses.
From translation to translation studies*)195
17. Περικλής ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Μεταφρασιολογία και γνωσιακές επιστήμες:
Μια διαλεκτική σχέση
(*Periclis PAPAASSILIOU, Translatology and cognitive sciences:
A dialectical relationship*)211
18. Μιχάλης ΠΟΛΙΤΗΣ, Νέες προοπτικές της Μεταφρασιολογίας
υπό το πρίσμα της Γνωσιακής Ψυχολογίας
(*Michel POLITIS, New perspectives in Translation Science in the
light of Cognitive Psychology*)219
19. Ελένη ΣΕΛΛΑ–ΜΑΖΗ, Εκπαίδευση και κατάρτιση των μεταφραστών
στην Ορολογία
(*Eleni SELLA-MAZI, Terminology training and instruction of translators*)229
20. Φωτεινή ΦΑΝΟΥΡΑΚΗ/Χάρης ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ, Γλώσσα, Εξουσία
και Μετάφραση
(*Fotini FANURAKI/Haris KATSOULIS, Language, Power and Translation*)243

Περιεχόμενα

21. Δημήτρης ΦΙΛΙΑΣ, Ο Παντελής Πρεβελάκης θεατρικός συγγραφέας και μεταφραστής θεάτρου στη γόνιμη εικοσαετία 1950–1970 (<i>Dimitris FILIAS, Pantelis Prevelakis: Playwright and drama translator in his fertile period 1950-1970</i>).....	261
22. Γεώργιος ΦΛΩΡΟΣ, «Μετατόπιση» και μεταφραστική ηθική (<i>Georgios FLOROS, Dislocation and translation ethics</i>)	269
ΕΝΟΤΗΤΑ 2: ΓΛΩΣΣΑ, ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ UNIT 2: LANGUAGE, LITERATURE, CULTURE	281
23. M. Todd HARPER, Nothing that is not there and the Nothing that is: Apophatic tropes in the work of Nikos Kazantzakis	283
24. William MALLINSON, The English communicative approach: The death of Grammar and of effective foreign language learning - the lobotomisation of learners	291
25. Ευρυδίκη ANTZOYΛΑΤΟΥ-ΡΕΤΣΙΛΑ, Παράμετροι διαχείρισης μουσείων και συλλογών στην εποχή της παγκοσμιοποίησης (<i>Eurydice ANTZOULATOU-RETSILA, Parameters of museum and collection management in the age of globalization</i>).....	297
ΕΝΟΤΗΤΑ 3: -ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ UNIT 3: GEOPOLITICS, INTERNATIONAL RELATIONS, POLITICAL SCIENCE.....	305
26. Stavros KATSIOS, Von Herrschern und Zauberern: Max Webers soziologische Theorie der Demokratie (<i>For rulers and magicians: Max Weber's sociological theory of democracy</i>).....	307
27. Ηλίας ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, Ιδεολογικοπολιτικά ρεύματα στην μετασοβιετική Ρωσία (<i>Ilias ILIOPOULOS, Ideological-political currents in post-Soviet Russia</i>).....	321
28. Κυριάκος Δ. ΚΕΝΤΡΩΤΗΣ, Από την ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα στην ενωμένη Ευρώπη: Αναζητήσεις και πραγματικότητα (<i>Kyriakos D. KENTROTIS, From the union of Heptanisa with Greece to unified Europe: Quests and reality</i>)	327
29. Ιωάννης Θ. ΜΑΖΗΣ, Γεωπολιτικές όψεις του κουρδικού ζητήματος στο νέο Ιράκ. Ερωτήματα για την ελληνική εξωτερική και αμυντική πολιτική (<i>Ioannis Th. MAZIS, Geopolitical aspects of the Kurdish issue in the new Iraq. Questions for the Greek defense and foreign policy</i>)	341

ΜΕΤΑΦΡΑΖΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟΥ «ΑΛΛΟΥ»:
ΟΙΚΕΙΟΠΟΙΗΣΗ, ΞΕΝΟΠΟΙΗΣΗ
Ἡ ΣΥΝΕΠΕΙΑ;*

Σίμος Π. Γραμμενίδης

TRANSLATING THE "OTHER":
DOMESTICATION, FOREIGNIZATION
OR LOYALTY?

Simos P. Grammenidis

Abstract

This paper explores the different ways of translating culture. The main claim is that transfer of culture in another language should not assume the adoption of a strategy confined in a dualistic conception of translating (domestication/foreignization). On the contrary, it should be loyal. The translator's choices should be dictated by different pragmatic parameters such as readers' hermeneutic abilities, readers' relations with the evoked culture, author's intentions, as well as the aim of the translation.

* Ευχαριστώ την κα Τ. Νενοπούλου, αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Α.Π.Θ., για τις πολύτιμες συμβουλές και παρατηρήσεις της.

Εισαγωγή

Στόχος της εργασίας αυτής είναι η μελέτη του τρόπου απόδοσης του πολιτισμικού στοιχείου που εντοπίζεται κατά τη μετάφραση ενός κειμένου. Είναι γεγονός ότι η κατανόηση της πολιτισμικής πραγματικότητας, που καταγράφεται σε ένα κείμενο, αλλά και η μεταφορά της σε μία άλλη γλώσσα αποτελούν πηγή προβλημάτων και δυσκολιών για τον μεταφραστή. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι το ζήτημα της απόδοσης του Άλλου, αλλά και γενικότερα η διάδραση μεταξύ μετάφρασης και πολιτισμού, απασχολεί ιδιαίτερα πλέον τη μεταφρασεολογική σκέψη.¹ Παρατηρούμε, ωστόσο, ότι οι θέσεις που κυριαρχούν, ως απόρροια ενός ευρύτερου ιδεολογικοπολιτικού πλαισίου, βρίσκονται εγκλωβισμένες μέσα σε μία διπολική προσέγγιση και συνοψίζονται στο ακόλουθο ζεύγος: *οικειοποίηση* ή *ξενοποίηση*.² Μία τέτοια προσέγγιση όμως καταργεί τη διαλεκτική υφή της μεταφραστικής διαδικασίας, αγνοεί τη λειτουργική διάσταση του μεταφράσματος και παραβλέπει τις πραγματολογικές παραμέτρους που εμπλέκονται στη μεταφραστική πράξη.

Εύλογα, λοιπόν, μπορεί κανείς να αναρωτηθεί αν το κριτήριο επιλογής της μεθόδου για την εισαγωγή του αναγνώστη σε ένα διαφορετικό κόσμο πρέπει να είναι αποκλειστικά προϊόν των ιδεολογικών αξιών που διέπουν το κοινό-στόχο και καθορίζουν σε μία δεδομένη περίοδο τη μεταφραστική πρακτική ή αντίθετα αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης, βάσει των επικοινωνιακών συνθηκών που καθορίζουν το μεταφραστικό ενέργημα.

Πολιτισμός, Γλώσσα και Μετάφραση

Ως *πολιτισμός* νοείται γενικά το σύνολο των εκφάνσεων της κοινωνικής ζωής.³ Πρόκειται ωστόσο για μία ιδιαίτερα ευρεία, έως και σχετική, έννοια που δεν ορίζεται πάντα με ακρίβεια και σαφήνεια. Είναι ενδεικτικό άλλωστε ότι οι ορισμοί που έχουν κατά καιρούς

¹ Σύμφωνα με τον J.-L. Cordonnier (1995: 8) ως Άλλος (με κεφαλαίο) δηλώνεται αυτός που ανήκει σε έναν διαφορετικό πολιτισμό ενώ ως Ίδιος (με κεφαλαίο) αυτός που ανήκει στην ίδια κοινωνικο-πολιτισμική ομάδα με μας και ανάλογα με το περιεχόμενο μπορεί να παραπέμπει σε διαφορετικά επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κλπ.).

² Πρόκειται για τις μεταφραστικές στρατηγικές *domestication/foreignization* που προτείνει ο L. Venuti (1995). Οι συγκεκριμένοι όροι έχουν αποδοθεί στην ελληνική γλώσσα και ως *ιδιοποίηση/ξενοπισμός* [B. Μπιτσιώρης (1996)], *οικειοποίηση/ξενοπιστική μετάφραση* [Δ. Γούτσος (2001), (2003)], *επιχώρια/ξενική μετάφραση* [J. Munday (2002), μετάφραση Α. Φιλιλπάτος], *εξοικείωση/εξεξισμός* [U. Eco (2003), μετάφραση Ε. Καλλιφατίδη]. Επίσης οι Φ. Μπατσαλιά και Ε. Σελλά-Μάζη (1997) αποδίδουν τον όρο *foreignization* ως *διεθνοποίηση*.

³ Με τον όρο *πολιτισμό* αποδίδουμε τους αντίστοιχους *culture* της αγγλικής και *culture* της γαλλικής που καταγράφονται στη βιβλιογραφία των μεταφραστικών σπουδών. Σύμφωνα με τη M. Lederer (1994: 122) υπάρχει διαφορά σημασίας μεταξύ της γαλλικής λέξης *culture* (υπονοείται η τέχνη, η λογοτεχνία, η μουσική) και της αγγλικής *culture* (παραπέμπει σε διάφορα δεδομένα όπως τα έθιμα, η τροφή, ο ρουχισμός, τα ήθη, οι παραδόσεις). Η συγγραφέας υποστηρίζει, ωστόσο, ότι ακόμη και στη γαλλόφωνη βιβλιογραφία σχετικά με τη μετάφραση έχει καθιερωθεί η αγγλική σημασία της λέξης. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι στη γαλλική γλώσσα υπάρχει συχνά σύγχυση μεταξύ «*culture*» και «*civilisation*» [βλ. T. Simeonidou-Christidou (2000: 190)]. Όσον αφορά την ελληνική γλώσσα, ο όρος *culture* έχει αποδοθεί και ως *κοιλούρα* [βλ. Κεντρωτής (1996) και J. Munday, (2002, μετάφραση Α. Φιλιλπάτος)]. Τόσο το Λεξικό της Νέας Ελληνικής του Γ. Μπαμπινιώτη (1998: 947) όσο και το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (1998: 749) θεωρούν τις λέξεις *κοιλούρα* και *πολιτισμός* ως εν μέρει συνώνυμες. Προτιμήσαμε ωστόσο το *πολιτισμός* γιατί καλύπτει ένα ευρύτερο σημασιολογικό πεδίο. Ακόμη η λέξη *κοιλούρα* έχει και μία αρνητική σημασία («η επιφανειακή και για λόγους επιδείξεως ενασχόληση με πνευματικά ή πολιτιστικά ζητήματα») και δεν προσφέρεται για τη δημιουργία δόκιμων παραγώγων.

καταγραφεί στη βιβλιογραφία προερχόμενοι από διάφορα επιστημονικά πεδία όπως οι κοινωνικές σπουδές, η κοινωνιολογία, οι ανθρωπιστικές σπουδές, η εθνογραφία ή η ανθρωπολογία, είναι ποικίλοι και συχνά ετερόκλητοι.⁴ Αλλά και οι προσεγγίσεις για τη μελέτη αυτού του ζητήματος δεν εμφανίζουν ομοιογένεια. Ο D. Katan (1999: 27-31) απαριθμεί τέσσερις διαφορετικές προσεγγίσεις: τη συμπεριφοριστική, τη λειτουργική, τη γνωστική και τη δυναμική.

Ένας από τους παλιότερους και πιο συχνά αναφερόμενους ορισμούς είναι αυτός του ανθρωπολόγου B. Taylor (1871), ο οποίος θεωρεί ως πολιτισμό:

«αυτό το σύνθετο σύνολο που περιλαμβάνει τη γνώση, την πίστη, τις δοξασίες, την τέχνη, την ηθική, το δίκαιο, τα ήθη καθώς και όλες τις άλλες συνήθειες που κατατάα ο άνθρωπος ως μέλος μιας κοινωνίας».⁵

Ο W. Goodenough (1981), υιοθετώντας εθνογραφικά κριτήρια, υποστηρίζει ότι ο πολιτισμός:

«συνίσταται σε ό,τι πρέπει κανείς να γνωρίζει ή να πιστεύει ώστε “να λειτουργεί με τρόπο αποδεκτό από τα μέλη της κοινωνίας”».⁶

Ο δε H. Göhring, επηρεασμένος από τις ιδιαιτερότητες της κατάκτησης της δεύτερης γλώσσας, δηλώνει ότι:

«culture is everything one needs to know, master and feel in order to judge where people’s behaviour conforms to or deviates from what is expected from them in their social roles, and in order to make one’s own behaviour conform to the expectations of the society concerned – unless one is prepared to take the consequences of deviant behaviour».⁷

Τέλος, ο H. Vermeer, λαμβάνοντας υπόψη του τις ιδιαιτερότητες του μεταφραστικού φαινομένου, τον ορίζει ως:

«the open system of norms and conventions and their results which govern the behaviour of whoever wants to be taken as a member of certain society».⁸

Συνοψίζοντας τους διάφορους ορισμούς, θα μπορούσαμε, σύμφωνα με τη M. Snell-Hornby (1995: 40), να υποστηρίξουμε ότι ο πολιτισμός:

- α. εκλαμβάνεται ως ένα σύνολο γνώσεων, ικανοτήτων και αντιλήψεων,
- β. σχετίζεται άμεσα με τη συμπεριφορά (ή την πράξη) και τα γεγονότα,
- γ. βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τις κοινωνικές ή γλωσσικές προσδοκίες και νόρμες.

⁴ Ο D. Katan (1999: 25) σημειώνει ότι το 1952 οι αμερικανοί ανθρωπολόγοι Alfred Louis Kroeber και Clyde Kluckhohn, στην προσπάθειά τους να ορίσουν το τι είναι πολιτισμός, συνέταξαν μία λίστα από 164 διαφορετικούς ορισμούς.

⁵ Αναφέρεται από τους D. Cuche (2001: 16) και D. Katan (1999: 25). Οπου δε δηλώνεται διαφορετικά, την ευθύνη για τη μετάφραση των παραθεμάτων φέρει ο γράφων.

⁶ Αναφέρεται από τους A. Egan-Robertson και D. Bloome (2001: 38).

⁷ Μεταφρασμένο από τα γερμανικά από την M. Snell-Hornby (1995: 40).

⁸ Μεταφρασμένο από τα γερμανικά από την Ch. Schäffner (2003: 92).

Είναι εμφανές λοιπόν ότι η έννοια του πολιτισμού παραπέμπει στον τρόπο ζωής, επικοινωνίας και σκέψης μίας ομάδας ανθρώπων. Επομένως, αποτυπώνεται μέσω της γλώσσας και άρα είναι άρρηκτα συνυφασμένη με το μεταφραστικό φαινόμενο. Άλλωστε η σχέση μεταξύ γλώσσας και πολιτισμού έχει αναδειχθεί από πολύ νωρίς και κατ'επανάληψη από τους φιλόσοφους της γλώσσας, τους γλωσσολόγους και τους εθνογλωσσολόγους.⁹ Σύμφωνα με την C. Kramsch (1998: 3) η γλώσσα αποτελεί το κύριο μέσο με το οποίο αναπτύσσουμε την κοινωνική μας δράση και συνδέεται με πολλαπλούς και σύνθετους τρόπους με τον πολιτισμό, γιατί εκφράζει, ενσωματώνει και συμβολίζει την πολιτισμική πραγματικότητα.

Ταυτόχρονα, ο λόγος της μετάφρασης λειτουργεί ως μέσο προσέγγισης του Άλλου, αλλά και επαναπροσέγγισης του Ίδιου. Αποτελεί ένα από τα βασικά μέσα διαπολιτισμικής επικοινωνίας και συνάντησης διαφορετικών πολιτισμών. Τα μεταφρασμένα έργα ανοίγουν νέους ορίζοντες, διευρύνουν την αντίληψή μας για τον κόσμο, επαναπροσδιορίζουν τα γνωστικά μας όρια και μεταφέρουν στη γλώσσα/πολιτισμό-στόχο νέες έννοιες. Ακόμη, μέσα από τη μετάφραση συμπληρώνουμε, αλλά και αναθεωρούμε, την άποψη που έχουμε για τον δικός μας πολιτισμό.¹⁰ Ο A. Bergman (1984: 291) θεωρεί τη μετάφραση ως «μία ιδιαίτερη περίπτωση διαγλωσσικής, διαπολιτισμικής και δια-λογοτεχνικής επικοινωνίας». Όσο για τον J.-L. Cordonnier (1995: 12), δηλώνει με κατηγορηματικό τρόπο ότι «η μετάφραση αποτελεί κομμάτι του πολιτισμού, είναι πολιτισμός».

Ωστόσο, σε αντίθεση με τις επιστήμες της γλώσσας, η θεωρητική σκέψη γύρω από τη μετάφραση αρχίζει να προσεγγίζει την πολιτισμική διάσταση του προς μετάφραση κειμένου, και κατ'επέκταση του μεταφραστικού φαινομένου, μόλις τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια. Στις αρχές της δεκαετίας του '80, επιστήμονες όπως η S. Bassett και ο A. Lefevere εγκαταλείπουν τις «σχολαστικές συγκρίσεις ανάμεσα στα πρωτότυπα κείμενα και τις μεταφράσεις» και εξετάζουν το κείμενο μέσα στο ευρύτερο πολιτισμικό περιβάλλον του.¹¹ Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι γίνεται πλέον λόγος για μία «πολιτισμική στροφή» στις μεταφραστικές σπουδές (Cultural turn of translation studies). Οι έρευνες επικεντρώνονται στη διάδοση μεταξύ μετάφρασης και πολιτισμού, όπως επίσης και στον τρόπο που οι πολιτισμικές διαφορές επηρεάζουν τη μεταφραστική διαδικασία. Κατά συνέπεια, η μετάφραση πλέον δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως προς τη γλωσσική της διάσταση αλλά και υπό το πρίσμα του πολιτισμικού και πολιτικού στοιχείου, όπως αναλύεται στη συνέχεια.

Συνοπτικά θα λέγαμε ότι, στις διάφορες προσεγγίσεις του μεταφραστικού φαινομένου, μετάφραση και πολιτισμός παρουσιάζονται άρρηκτα συνδεδεμένοι σε τρία διαφορετικά, αλλά συμπληρωματικά, επίπεδα:

- α. στο επίπεδο της λεκτικής δραστηριότητας,
- β. στο επίπεδο του περιεχομένου του κειμένου,
- γ. στο επίπεδο της ηθικής που διέπει τη μεταφραστική πράξη.

⁹ Οι E. Sapir και L. Whorf θεωρούν ότι η γλώσσα που μιλάει μια κοινότητα καθορίζει τον τρόπο που τα μέλη της βλέπουν τον κόσμο. Χαρακτηριστική επίσης είναι και η ρήση L. Wittgenstein: «τα όρια της γλώσσας μου αποτελούν τα όρια του κόσμου μου». Σχετικά με τη σχέση γλώσσας και πολιτισμού βλ. μεταξύ άλλων G. Mounin (1963/2002), M. Snell-Hornby (1995), A. Τσιτσιλής (1995) και S. Auroux (1999).

¹⁰ Ο T. Hermans (1998/2001: 131) επισημαίνει ότι η μετάφραση «παράχει ένα προνομιακό ευρετήριο πολιτισμικής αναφοράς ή [...] αυτοκαθορισμού».

¹¹ Αναφέρεται από τον J. Munday (2002: 206).

Σύμφωνα με την J. Guillemin-Flescher (1986, 1994), οι τρόποι εκφοράς του λόγου όπως και οι επιλογές των μεταφραστών αντανακλούν ως ένα βαθμό μία πολιτισμική έκφραση, γιατί είναι μεταξύ άλλων απόρροια της συλλογικής λεκτικής συμπεριφοράς που διέπει τους ομιλητές μίας συγκεκριμένης γλώσσας. Η ίδια σημειώνει ότι εκτός από τους συντακτικούς περιορισμούς που θέτει μία γλώσσα και τις υποκειμενικές, ιδιολεκτικές θα λέγαμε προτιμήσεις των μεταφραστών υπάρχει και ένας τρίτος παράγοντας που κατευθύνει τις μεταφραστικές επιλογές. Πρόκειται για τη «συλλογική οργάνωση του λόγου», η οποία ορίζει ένα κοινό ύφος στα μέλη μίας γλωσσικής κοινότητας και συνιστά, όπως φανερώνουν τα παραδείγματα που ακολουθούν, μία από τις βασικές αιτίες των αλλαγών που καταγράφονται στο μετάφρασμα:

1. L'Allemagne, après la Seconde Guerre mondiale, dut céder à la Pologne cette partie de la Prusse orientale.

(Le souffle de la langue, σελ. 62)

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η Γερμανία υποχρεώθηκε να παραχωρήσει στην Πολωνία το τμήμα τούτο της ανατολικής Πρωσίας.

(Η πνοή της γλώσσας, σελ. 74)

2. Dans le royaume de Prusse, à l'époque moderne, l'allemand a souvent été imposé, sans que fût entendue la revendication des minorités, soucieuses de protéger leurs langues.

(Le souffle de la langue, σελ. 65)

Στη νεότερη εποχή η γερμανική συχνά επιβλήθηκε στο βασίλειο της Πρωσίας, χωρίς να εισακουστούν οι διεκδικήσεις των μειονοτήτων, που ενδιαφέρονταν να προστατεύσουν τις γλώσσες τους.

(Η πνοή της γλώσσας, σελ. 77)

3. Strabon, Sénèque, Philon, Josèphe, au premier siècle de l'ère chrétienne, affirment la même chose.

(Histoire des Israélites de Salonique, τομ. 1, σελ. 21)

Τον πρώτο αιώνα της χριστιανικής εποχής ο Στράβων, ο Σενέκας, ο Φίλων και ο Ιώσηπος Φλάβιος βεβαιώνουν το ίδιο πράγμα.

(Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης, βιβλ. 1, σελ. 32)

Στα παραδείγματα 1, 2 και 3 καταγράφεται μία αναδιοργάνωση του λόγου στα ελληνικά με τη θεματοποίηση του χρονικού επισημαντή, και άρα την τοποθέτηση του στην κεφαλή του εκφωνήματος, χωρίς να συντρέχουν ιδιαίτεροι λόγοι σε συστημικό επίπεδο.¹²

Ακόμη, όσον αφορά το σημειωτικό ή γενικότερα το σημασιολογικό περιεχόμενο του κειμένου, είναι γνωστό ότι οι ενδυματολογικές ή γαστρονομικές συνήθειες, οι θρησκευτικές παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα που αναφέρονται στο πρωτότυπο δεν είναι πάντα προφανή –πολλές φορές μάλιστα είναι αρκετά «ξένα»– στον αναγνώστη του μετάφρασμα-

¹² Σχετικά με τη συλλογική οργάνωση του λόγου ως φορέα μεταφραστικών επιλογών βλ. επίσης S. Grammenidis (2005).

τος, εξαιτίας των διαφορών που υπάρχουν μεταξύ του πολιτισμού-πηγής και του πολιτισμού-υποδοχής. Ενδεικτική περίπτωση τέτοιου κειμένου αποτελεί το μνημειώδες έργο του J. Nehama «Histoire des Israélites de Salonique» που μεταφράστηκε στα ελληνικά από τον Τομέα Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Α.Π.Θ. Αν και γραμμένο στα γαλλικά, διακρίνεται για την πολιτισμική του πολυπλοκότητα με πλήθος αναφορών που αναδεικνύουν διάφορους και διαφορετικούς πολιτισμούς όπως τον εβραϊκό –στη σεφαραδίτικη του εκδοχή μετά το 1492–, τον ισπανικό, τον τουρκικό και τον βαλκανικό.¹³ Κατά συνέπεια, το πολιτισμικό στοιχείο που εμφανίζεται σε ένα κείμενο, και αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο του, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα σημείο αντίστασης κατά τη μεταφραστική διαδικασία, γιατί ως «διαφορετικό» έρχεται συχνά σε πλήρη σύγκρουση με τον πολιτισμό-υποδοχής. Παράλληλα όμως θα μπορούσε να εκληφθεί και ως μία πρόκληση για τον μεταφραστή, γιατί τον καθιστά *διαπολιτισμικό μεσολαβητή*, ο οποίος, για να πετύχει το στόχο του, οφείλει να αποδεχθεί και να βιώσει τον Άλλο αποβάλλοντας τις εθνοκεντρικές του αντιλήψεις για τον κόσμο.¹⁴

Τέλος, οι μεταφραστικές μέθοδοι, που εφαρμόζονται κατά καιρούς από το δυτικό κόσμο και αναδεικνύουν την ηθική διάσταση της μετάφρασης, φανερώνουν μία γενικότερη πολιτισμική συμπεριφορά σε σχέση με το Άλλο, το διαφορετικό. Πρόκειται για μία ιδεολογική και πολιτική ταυτόχρονα στάση που μαρτυρεί τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνουμε και αντιλαμβανόμαστε την ετερότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα απόρριψης του «διαφορετικού» μπορεί να θεωρηθεί το ρεύμα των *Ωραίων Άπιστων* που αναπτύχθηκε στη Γαλλία κατά τη διάρκεια του δεκάτου εβδόμου και δεκάτου ογδόου αιώνα και είχε ως στόχο την πλήρη προσαρμογή των μεταφράσεων στις κρατούσες αισθητικές απαιτήσεις της εποχής και στους κανόνες ευπρέπειας του κλασικισμού.¹⁵ Και στις μέρες μας όμως η μετάφραση δεν είναι πολιτικά αθώα, αντίθετα αποτελεί μέσο επιβολής κυρίαρχων ιδεολογικών αξιών. Ο L. Venuti (1992/2001: 154) σημειώνει χαρακτηριστικά ότι η μετάφραση «εξυπηρετεί την ιμπεριαλιστική ιδιοποίηση ξένων πολιτισμών για εγχώριους πολιτισμικούς, οικονομικούς και πολιτικούς σκοπούς». Ο ίδιος συμπληρώνει ότι η μετάφραση «κατέχει τρομερή εξουσία στη συγκρότηση εθνικών ταυτοτήτων για ξένους πολιτισμούς και έτσι μπορεί να παίξει ρόλο στις φυλετικές και εθνικιστικές συγκρούσεις και γεωπολιτικές αναμετρήσεις». Ακόμη, σύμφωνα με την μετα-αποικιοκρατική μεταφραστική θεωρία, η μετάφραση διαδραμάτισε ενεργό ρόλο στην αποικιοκρατική διαδικασία και στη δημιουργία μίας μεταγραμμένης εικόνας των αποικιοκρατούμενων. Πιο συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι κατά τη μετάφραση λογοτεχνικών έργων από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου προς τις γλώσσες των πρώην αποικιοκρατικών χωρών υπάρχει μία τάση «υπεραφομοίωσης του πρωτότυπου κειμένου», ώστε να καταστεί περισσότερο προσβάσιμο στους δυτικούς αναγνώστες, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα την απάλειψη της ταυτότητας των λιγότερο ισχυρών πολιτικά πολιτισμών.¹⁶

¹³ Σχετικά με τα προβλήματα μετάφρασης του συγκεκριμένου έργου βλ. T. Simeonidou-Christidou (1997) και M. Tsitsa (2000).

¹⁴ Δανειζόμαστε τον όρο *διαπολιτισμικός μεσολαβητής* από τον A. Pym (1997: 14).

¹⁵ Για το συγκεκριμένο θέμα βλ. G. Mounin (1994/2003) και M. Ballard (1992).

¹⁶ Βλ. J. Munday (2002: 216-223).

Μεταφραστικές μέθοδοι για τη μεταφορά του πολιτισμικού στοιχείου

Η μεταφορά του πολιτισμικού στοιχείου βρίσκεται πλέον στο επίκεντρο της θεωρητικής σκέψης για τη μετάφραση, εγκλωβισμένη όμως, τις περισσότερες φορές, στο ακόλουθο δίλημμα: οφείλουμε να διατηρήσουμε ή να καταργήσουμε τις αποκλίσεις που υπάρχουν μεταξύ του πολιτισμού-πηγής και του πολιτισμού-υποδοχής;

Ο A. Berman (1985) διακρίνει μεταξύ *εθνοκεντρικής* και *κατά γράμμα* μετάφρασης. Η εθνοκεντρική μετάφραση, που έχει τις ρίζες της στη ρωμαϊκή εποχή, βασίζεται στις ακόλουθες αρχές:

- α. το ξένο έργο πρέπει να μεταφράζεται με τρόπο ώστε να μη «μυρίζει» μετάφραση,
- β. το ξένο έργο πρέπει να μεταφράζεται με τρόπο ώστε να δίνει την εντύπωση ότι ο συγγραφέας το έχει συλλάβει και συγγράψει απευθείας στη γλώσσα-στόχο.¹⁷

Πρόκειται για μία κανονιστική ερμηνεία της μετάφρασης η οποία προσβύει την υποταγή του πρωτότυπου κείμενου στις νόρμες, τις ιδέες και τις αξίες της γλώσσας-στόχου και του πολιτισμού-υποδοχής. Συνεπώς εισάγει, άμεσα ή έμμεσα, την έννοια της γλωσσικής ανωτερότητας και της πολιτισμικής υπεροχής, ενώ ταυτόχρονα απορρίπτει τις ιδιαιτερότητες των φυσικών γλωσσών όπως και τη διαφορετικότητα των πολιτισμών. Ο ξένος πολιτισμός φαίνεται να κρίνεται με αδιαλλαξία και περιφρόνηση και θεωρείται ως υποδεέστερος. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη ο μεταφραστής οφείλει να τον απεμπολήσει, εξομαλύνοντας και προσαρμόζοντας στη γλώσσα-στόχο κάθε ξενικό στοιχείο που εμφανίζεται στο κείμενο. Ο μεταφραστής, αντί να βρει τρόπους να αναδείξει τον ξένο κόσμο στους αναγνώστες, επιδιώκει την προσάρτησή του στη γλώσσα στόχο. Έτσι, το μεταφρασμένο κείμενο δεν πρέπει να περιέχει ασάφειες· πρέπει να διαβάζεται εύκολα και να είναι άμεσα κατανοητό.¹⁸

Η κατά γράμμα μετάφραση, αντίθετα, αναγνωρίζει και δέχεται το Άλλο ως Άλλο, αντί να το απομακρύνει ή να το υποτάσσει. Επιτρέπει την ανάδειξη της ετερότητας του πρωτότυπου. Πιστή και ακριβής, προσπαθεί να το υποδεχτεί στη γλώσσα-πηγή χωρίς να το παραμορφώσει, διατηρώντας τη σχέση που υπάρχει μεταξύ γράμματος και νοήματος. Η κατά γράμμα μετάφραση διαφοροποιείται ωστόσο από την κατά λέξη μετάφραση.¹⁹ Λειτουργώντας συγχρόνως στο επίπεδο της γλώσσας και του κειμένου, προσπαθεί να αναπαράγει τη λογική που διέπει την οργάνωση του κειμένου-πηγή. Και αυτό διατηρώντας, όπου η γλώσσα-στόχος το επιτρέπει βέβαια, όχι μόνο το σημασία του πρωτότυπου αλλά και το γράμμα.

Ο L. Venuti (1995, 1998a, 1998b, 1992/2001) αναφέρεται σε μεταφραστικές στρατηγικές και, επηρεασμένος από τις θέσεις του A. Berman και του γερμανού φιλοσόφου F. Schleiermacher, κάνει διάκριση μεταξύ *οικειοποίησης* και *ξενοποίησης*. Να σημειωθεί ότι οι στρατηγικές αυτές σχετίζονται αφενός με τη διαδικασία της επιλογής του προς μετά-

¹⁷ Βλ. A. Berman (1985: 53) και A. Φίλιππάτος (2001: 103).

¹⁸ Να σημειωθεί ότι η εθνοκεντρική προσέγγιση δεν αφορά μόνο τη μετάφραση. Πρόκειται για μία μέθοδο που υιοθετείται και σε πρωτότυπες παραγωγές όταν γίνονται αναφορές σε διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία. Βλ. ενδεικτικά D. Cuche (2001) και S. Grammenidis (2003).

¹⁹ Ο A. Berman (1985: 35-36) επιμένει ιδιαίτερα σε αυτήν τη διαφοροποίηση και αναφέρει το παράδειγμα των παροιμιών όπου, εκτός από τις λέξεις, πρέπει να μεταφραστεί ο ρυθμός, η απεραντολογία (ή η λακωνικότητα), οι πιθανές παρηχίσεις κλπ. Για τη διαφορά μεταξύ κατά γράμμα και κατά λέξη μετάφρασης βλ. επίσης T. Συμεωνίδου-Χριστίδου (1996: 328).

φραση κειμένου και αφετέρου με τη μεταφραστική μέθοδο που υιοθετείται και επηρεάζεται από διάφορους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες.²⁰

Η στρατηγική της οικειοποίησης, η οποία κυριαρχεί στην αγγλοαμερικανική μεταφραστική κουλτούρα ήδη από τον 17ο αιώνα, συντάσσεται με τις κρατούσες αξίες της γλώσσας/πολιτισμού-στόχου και καταργεί την πολιτισμική απόσταση. Συνιστά μία συντηρητική και εμφανώς αφομοιωτική προσέγγιση του ξένου κειμένου, καθώς το ιδιοποιείται για να υποστηρίξει «επιχώριους λογοτεχνικούς κανόνες, εκδοτικές τάσεις και πολιτική ευθυγράμμιση».²¹ Προϋποθέτει ένα ύφος «διαφανές», ευχερές, αρμονικό, ένα ρέοντα λόγο που περιορίζει κατά το δυνατό γλωσσικές φόρμες και πολιτισμικές έννοιες, ξένες προς τη γλώσσα-στόχο.²² Η στρατηγική της ξηνοποίησης αντίθετα «επιδιώκει να περιορίσει την εθνοκεντρική βία».²³ Προωθεί πολιτισμικές καινοτομίες καθώς και την κατανόηση της πολιτισμικής ετερότητας διαορηγνύοντας και παρακάμπτοντας τους πολιτισμικούς κώδικες. Αποβλέπει στη διατήρηση των διαφορών, γλωσσικών και πολιτισμικών, αποφεύγοντας να υιοθετήσει τις αξίες που κυριαρχούν στη γλώσσα/πολιτισμό-στόχο. Συνεπώς, καλλιεργεί και προβάλλει έναν ετερογενή λόγο, «ανοίγοντας τους επίσημους γλωσσικούς και λογοτεχνικούς κανόνες προς το ξένο, το αντικανονικό και το περιθωριακό».²⁴ Σε αυτήν τη περίπτωση, η παρουσία του μεταφραστή καθίσταται διαφανής, γιατί, όπως θα έλεγε και ο F. Schleiermacher (1838/1985: 299), «ο μεταφραστής αφήνει όσο πιο ήσυχο γίνεται τον συγγραφέα και οδηγεί τον αναγνώστη προς συνάντησή του».

Κριτική των προτεινόμενων μεταφραστικών μεθόδων

Υπέρμαχοι της διατήρησης της ξενικότητας και της ετερότητας του πρωτότυπου κειμένου, οι Berman και Venuti καταγγέλλουν και απορρίπτουν την εθνοκεντρική πρακτική που χαρακτηρίζει το δυτικό κόσμο.²⁵ Η προβληματική τους ωστόσο επαναφέρει στο προσκήνιο τη γνωστή αντιπαράθεση «προτεραιότητα στη μορφή έναντι του περιεχομένου ή το αντίστροφο», η οποία ενέχει κινδύνους και οδηγεί σε μία δογματική στάση που αφορά όχι μόνο τον τρόπο μετάφρασης αλλά και το μεταφραστικό φαινόμενο γενικότερα.²⁶ Ως εκ τούτου, συνεχίζει να βρίσκεται εγκλωβισμένη μέσα στο δυϊσμό που ταλανίζει, ήδη από τη

²⁰ L. Venuti (1998b: 240).

²¹ L. Venuti (1998b: 240).

²² Σύμφωνα με τον L. Venuti (1992/2001: 162) η στρατηγική του ρέοντος λόγου «είναι ικανή όχι μόνο να επιτελεί την εθνοκεντρική βία της οικειοποίησης, αλλά επίσης να αποκόπτει τη βία αυτή δημιουργώντας την ψευδαίσθηση της διαίτηας».

²³ L. Venuti (1992/2001: 156). Πρόκειται για μία μέθοδο που διατυπώθηκε αρχικά στη Γερμανία κατά την κλασική και ρομαντική περίοδο και πρόσφατα έχει αναβιώσει και στη Γαλλία. Αποκαλείται και μειονοτική, βλ. L. Venuti (1998a: 11).

²⁴ L. Venuti (1998a: 11).

²⁵ Η πρακτική αυτή καταγγέλλεται και από άλλους μεταφρασεολόγους όπως οι B. Hatim και I. Mason (1997) και η F. Wuillmart (1999), η οποία τη θεωρεί «ηθικά κατακριτέα». Ακόμη, ο H. Meschonnic (1973: 41) υποστηρίζει ότι η μετάφραση πρέπει να αποτελεί μία «γλωσσική και πολιτισμική μετατόπιση».

²⁶ Άλλωστε σύμφωνα με τον J. Munday (2002: 239) και ο ίδιος ο L. Venuti έχει επίγνωση ορισμένων αντιφάσεων που ενέχει η στρατηγική της ξηνοποίησης: «πρόκειται για μια υποκειμενική και σχετική μέθοδο που εξακολουθεί να είναι σε ένα βαθμό επιχώρια, επειδή μεταφράζει ένα ΚΠ σε μια κουλτούρα-στόχο και εξαρτάται από τις κυρίαρχες αξίες της κουλτούρας-στόχου για να γίνει 'αδιαφανής', όταν αποκλίνει από αυτές».

ρομαϊκή εποχή, τη θεωρητική σκέψη γύρω από τη μετάφραση, στερώντας της τελικά τη συνοχή, τη συστηματικότητα και τον ορθολογισμό.²⁷

Πρόκειται για έναν απόλυτο και γενικόλογο λόγο, επικεντρωμένο στη μετάφραση λογοτεχνικών έργων, έναν λόγο περισσότερο ιδεολογικό παρά επιστημονικό.²⁸ Αντί να υπερασπίζεται τη διαφορετικότητα τη δυναμιτίζει. Ο περιορισμός των μεταφραστικών μεθόδων σε δύο μόνο στρατηγικές, όπου η υιοθέτηση της μίας προϋποθέτει τον αποκλεισμό της άλλης, μας ωθεί σε μία αξιωματική, έως και αρνητική, προσέγγιση του μεταφραστικού φαινομένου.²⁹ Οι διακρίσεις αυτού του τύπου, που τοποθετούν το νόημα και το χρώμα στους δυο ακραίους πόλους του κειμένου, ευνοούν την αυτονομία του κειμένου εις βάρος του επικοινωνιακού του χαρακτήρα. Με άλλα λόγια παραγκωνίζουν τις κειμενικές προθέσεις, όπως αυτές ορίζονται από τον U. Eco, δηλαδή την *intentio auctoris*, την *intentio operis* και την *intentio lectoris*.³⁰ Συνεπώς, υποτιμώνται ή υποβαθμίζονται βασικές συνιστώσες της μεταφραστικής διαδικασίας, δηλαδή το είδος του κειμένου, ο στόχος του συγγραφέα, οι ερμηνευτικές ικανότητες του κοινού στο οποίο απευθύνεται το μετάφρασμα, οι προσδοκίες του κοινού από το μεταφρασμένο έργο.

Είναι γεγονός ότι η μετάφραση δεν μπορεί να είναι εθνοκεντρική, όχι όμως με οποιοδήποτε τίμημα. Η μέθοδος που υιοθετεί ο μεταφραστής για να αναδείξει τον πλούτο και την πολυπλοκότητα του πρωτότυπου κειμένου δεν μπορεί να θεωρηθεί μέσα στο πλαίσιο προκαθορισμένων μοντέλων. Αντίθετα, πρέπει να εληφθεί ως μία σειρά επιλογών οι οποίες κατευθύνονται τόσο από το περιεχόμενο του κειμένου όσο και από τις γλωσσικές, πραγματολογικές και λειτουργικές παραμέτρους που οριοθετούν τη μεταφραστική διαδικασία. Μπορούμε, για παράδειγμα, να επικροτούμε τη μέθοδο της ξενοποίησης η οποία συχνά υιοθετείται για τη μετάφραση μενού εστιατορίων με ελληνικά εδέσματα (π.χ. kokoretsi για το κοκορέτσι, tzatziki ή jatziki για το τζατζίκι, mussaka ή moussakas για τον μουσακά) ή συνταγών μαγειρικής, όταν σε αυτές χρησιμοποιούνται υλικά που συναντάμε αποκλειστικά στον ελληνικό χώρο (π.χ. 200 γρ. Βούτυρο Κερκύρας έχει μεταφραστεί ως 200 gr. Corfu butter, 250 γρ. κριθαράκι έχει μεταφραστεί ως 250 gr. kriitharaki);³¹ Το αποτέλεσμα, αν και ιδεολογικά το δέον, αποδεικνύεται λειτουργικά προβληματικό στην πράξη: τα μενού παρουσιάζουν ανυπέβλητες δυσκολίες κατανόησης για έναν αλλοδαπό πελάτη, η δε παρασκευή μίας παρόμοιας συνταγής δεν μπορεί να καταστεί ποτέ δυνατή, λόγω αδυναμίας εύρεσης κάποιων υλικών στην ξένη αγορά.

Η δυαδική αντίληψη του μεταφραστικού ενεργήματος προϋποθέτει και υπερθεματίζει στην ουσία την καθαρότητα των πολιτισμών και των γλωσσών. Ωστόσο, ένας πολιτισμός σπάνια είναι ομοιογενής ή ομοιόμορφος γιατί, όπως αναφέρει ο G. Mounin (1963/2002: 63-72), στο εσωτερικό του συνυπάρχουν πολιτισμικοί κόσμοι που διαφέρουν μεταξύ τους εξαιτίας της υλικής τους «κουλτούρας». Ακόμη, ένας πολιτισμός δεν είναι ποτέ αμιγής.

²⁷ Σχετικά με τη διπολική προσέγγιση της μετάφρασης βλ. επίσης G. Mounin (1994).

²⁸ Για μία κριτική των θέσεων των A. Berman και L. Venuti βλ. D. Robinson (1997: 81-112).

²⁹ Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ο A. Berman (1985) μιλά για παραμορφωτικές τάσεις.

³⁰ Αναφέρονται από την A. Brisset (1998: 34).

³¹ Τα παραδείγματα σχετικά με τον τρόπο μετάφρασης των μενού έχουν αντληθεί από ιστότοπους ελληνικών εστιατορίων: <http://www.eliasgarden.gr>, <http://www.tokioupi.gr>, http://www.rodosnet.gr/Anthoula_Tavern. Η συνταγή μαγειρικής είναι από το περιοδικό των Aegean Airlines, 2002.

ούτε και αυτόνομος. Υπάρχει πάντα μία ώσμωση, μία διάδραση, ένας συνεχής διάλογος μεταξύ των πολιτισμών, όσο διαφορετικοί κι αν είναι αυτοί.³² Πολύ συχνά μάλιστα το πολιτισμικό στοιχείο που αναδεικνύεται στο πρωτότυπο κείμενο μπορεί να μην αντιστοιχεί στον πολιτισμό της γλώσσας-πηγής. Συναντούμε δηλαδή κείμενα όπου το πολιτισμικό στοιχείο αφορά τον πολιτισμό-υποδοχής (όπως κάποιο ξενόγλωσσο κείμενο που αναφέρεται στην ελληνική πραγματικότητα) ή έναν τρίτο πολιτισμό (τον οθωμανικό για παράδειγμα) που ενδέχεται να είναι πιο οικείος στον πολιτισμό-υποδοχής απ'ό,τι στον πολιτισμό της γλώσσας-πηγής.³³ Σε παρόμοιες περιπτώσεις, τί θεωρείται τελικά οικειοποίηση και τί ξενοποίηση;

Ειδικότερα στην περίπτωση της απόδοσης στα ελληνικά του οθωμανικού πολιτισμικού στοιχείου που καταγράφεται σε γαλλικά κείμενα, παρατηρείται μία δουλική προσήλωση στο πρωτότυπο. Η στάση αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι είναι απόρροια τόσο της δυϊκής αντιμετώπισης του μεταφραστικού ενεργήματος όσο και του ηγεμονισμού της γλώσσας-πηγής και έχει ως αποτέλεσμα το πρωτότυπο κείμενο να αντιμετωπίζεται αποκλειστικά στη γλωσσική του διάσταση. Οι μεταφραστές παραβλέπουν το γεγονός ότι απευθύνονται σε ένα κοινό που βρίσκεται πολύ πιο κοντά στο συγκεκριμένο πολιτισμό απ'ό,τι το γαλλόφωνο: συνεπώς πολιτισμικά στοιχεία που ενδεχομένως να φαντάζουν εξωτικά για τους γάλλους αναγνώστες είναι πολύ πιο γνώριμα στους έλληνες αναγνώστες. Έτσι, για την παρουσίαση του πολιτισμικού στοιχείου, ακολουθούνται οι ίδιες μέθοδοι με αυτές του πρωτότυπου, όπως για παράδειγμα η επεξήγηση:

4. Pendant ce temps les zaptiés, les soldats de la police, se sont saisis du hadj.
(Le Dernier Sultan, σελ. 21)
Εν τω μεταξύ, οι ζαπτιέδες, οι στρατονόμοι είχαν συλλάβει τον χάντζ.
(Ο Τελευταίος Σουλτάνος, σελ. 19).
5. C'est le baïram, la grande fête de l'islam (...).
(De la part de la princesse morte, σελ. 37)
Είναι μπαϊράμι, η μεγάλη γιορτή του Ισλάμ (...).
(Της νεκρής πριγκίπισσας, σελ. 33)
6. Il le supplia de se soumettre au kismet, au destin.
(Le Dernier Sultan, σελ. 70).
Τον προκάλεσε να υποταχθεί στο κισμέτ, τη μοίρα.
(Ο Τελευταίος Σουλτάνος, σελ. 68)

Οι μεταφραστές υιοθετούν τις επεξηγήσεις του κειμένου-πηγή, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους το πόσο ο οθωμανικός πολιτισμός έχει επηρεάσει τον ελληνικό, μετά από τη μακρά συμβίωση των δύο λαών: οι λέξεις ζαπτιές, μπαϊράμι και κισμέτ είναι λημματογρα-

³² Όπως δηλώνει ο J.-L. Cordonnier (1995: 13) «ο Ίδιος ποτέ δεν υπήρξε πραγματικά ο Άλλος και ο Άλλος ποτέ δεν υπήρξε πραγματικά ο Ίδιος».

³³ Βλ. ενδεικτικά τα μισθογραφήματα «De la part de la princesse morte» της K. Murad και «Le Dernier Sultan» του Michel de Grèce.

φημένες στα ελληνικά λεξικά.³⁴ Η ίδια τάση παρατηρείται και με τις σημειώσεις των συγγραφέων που υπάρχουν στο πρωτότυπο:

7. Elle portait pour la première fois le chador, s'étant contentée jusqu'ici du feredjeh.
Σημείωση: Chador = Voile noir couvrant la tête et le corps. Feredjeh = léger voile couvrant le bas du visage.

(Le Dernier Sultan, σελ. 322)

Φορούσε για πρώτη φορά τσαντόρ, καθώς μέχρι τότε περιοριζόταν στο φερετζέ.

Σημείωση: Τσαντόρ = Μαύρο πέπλο που καλύπτει το κεφάλι και το σώμα. Φερετζές = Ελαφρό πέπλο που καλύπτει μόνο το κάτω μέρος του προσώπου.

(Ο Τελευταίος Σουλτάνος, σελ. 19)

8. De sa propre initiative, Djever allait aussi rôder autour des drogmans de l'ambassade (...).
Σημείωση: Drogman: Sorte d'intermédiaires traditionnels attachés aux missions étrangères qui servaient de lien entre les diplomates, la cour et l'administration ottomanes.

(Le Dernier Sultan, σελ. 67)

Με δική του πρωτοβουλία ο Ντζεβέρ πλησίασε και τους δραγουμάνους της πρεσβείας (...).

Σημείωση: Δραγουμάνος: Είδος παραδοσιακών διερμηνέων που ήταν προσκολλημένοι στις ξένες αποστολές και οι οποίοι χρησίμευαν ως σύνδεσμοι ανάμεσα στους διπλωμάτες, την αυλή και την οθωμανική διοίκηση.

(Ο Τελευταίος Σουλτάνος, σελ. 65)

9. ...effleure d'une plume son oudh.

Σημείωση: Oudh : luth oriental

(De la part de la princesse morte, σελ. 37)

... χαϊδεύει μ'ένα φτερό το ούτι της.

Σημείωση: Ούτι : ανατολίτικο λαγούτο.

(Της νεκρής πριγκίπισσας, σελ. 33)

Όπως προκύπτει από τα παραδείγματα 7, 8 και 9, οι μεταφραστές διατήρησαν τις επεξηγηματικές σημειώσεις για τις λέξεις τσαντόρ, φερετζές, δραγουμάνος και ούτι παρόλο που αυτές δηλώνουν κοινές πολιτισμικές πραγματικότητες και καταγράφονται επίσης στο ελληνικό λεξικό. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι συγκεκριμένες σημειώσεις λειτουργούν εντελώς διαφορετικά από ότι στο πρωτότυπο: στο πρωτότυπο έχουν ως στόχο να βοηθήσουν τον γάλλο αναγνώστη να καλύψει τις ελλείψεις του σχετικά με τον ξένο πολιτισμό, η διατήρησή τους όμως στο μετάφρασμα έχει ως αποτέλεσμα να επιτείνει την γλωσσοπολιτισμική απόκλιση αντί να την αμβλύνει, καθώς, και μόνο στη θέα τους, ο έλληνας αναγνώστης αρχίζει να αμφιβάλει για τις γνώσεις του, για την ιστορία του, για τον ίδιο του τον κόσμο. Η προσήλωση στις νόρμες της γλώσσας/πολιτισμού-πηγής οδηγεί επίσης σε ατυχείς περιπτώσεις οικειοποίησης, στην κατά λέξη μετάφραση ή τη μεταγραφή και έχει ως αποτέλεσμα την πλήρη διαστρέβλωση του πολιτισμικού στοιχείου:

³⁴ Κισμέτ [Γ. Μπαμπινιώτης (1998: 899)], μπαϊράμι [Γ. Μπαμπινιώτης (1998: 1411)], ζαπτιές [Γ. Μπαμπινιώτης (1998: 708)].

10. ... l'unanimité se fera autour des sorbets à la rose et des feuilletés d'amandes et de miel préparés par les pâtissiers du palais...

(De la part de la princesse morte, σελ. 52)

... αποκαθίσταται όμως η ομοφυγία γύρω από το σερμπέτι από τριαντάφυλλο και τα αμυγδαλωτά με μέλι που έχουν φτιάξει οι ζαχαροπλάστες του παλατιού...

(Της νεκρής πριγκίπισσας, σελ. 44)

11. C'est le salon de la Sultan Validé, titre donné aux mères des sultans.

(De la part de la princesse morte, σελ. 32)

Είναι το σαλόνι της σουλτάνας Βαλιντέ, τίτλος που δίνεται στις μητέρες των σουλτάνων.

(Της νεκρής πριγκίπισσας, σελ. 29)

12. Les cuisiniers du palais avaient préparé l'achouri. Des chaudrons plein de cette bouille épaisse et douce faite de pois chiches, de grains de blé et de fruits secs avaient été disposés...

(Le Dernier Sultan, σελ. 135)

Οι μάγειροι του παλατιού είχαν ετοιμάσει το ασουρί. Καζάνια γεμάτα μ'αυτό το παχύ και γλυκό ζωμό που ήταν φτιαγμένος από ρεβίθια, σιτάρι και ξηρούς καρπούς είχαν τοποθετηθεί...

(Ο Τελευταίος Σουλτάνος, σελ. 129)

Στο παράδειγμα 10, οι *feuilletés d'amandes et de miel* (κατά λέξη μετάφραση : φύλλα κρούστας με αμύγδαλα και μέλι) δεν υποδηλώνουν τίποτα άλλο παρά τον γνωστό σε όλους μας μακλαβά. Ο μεταφραστής ωστόσο αποδίδει ατυχώς το συγκεκριμένο ονομαστικό σύνολο ως αμυγδαλωτά με μέλι. Να σημειωθεί ότι στην τουρκική μετάφραση αποδίδεται ως μακλαβάς [...*gül şerbetleri ve baklavalar konusunda ise herkes hemfikirdi*. (Saraydan siirgüne, p. 39)]. Στο παράδειγμα 11, υιοθετείται η κατά λέξη μετάφραση αν και ο συγκεκριμένος τίτλος είναι ληματογραφημένος ως βαλιντέ σουλτάνα.³⁵ Τέλος στο παράδειγμα 12, για την απόδοση του *achouri*, επιλέγεται η μέθοδος της μεταγραφής, παρόλο που στα ελληνικά η συγκεκριμένη σούπα, ιδιαίτερα διαδεδομένη σε πολλές περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, ονομάζεται ασουρές (*asure* στα τουρκικά).

Το ερώτημα που τίθεται, λοιπόν, αφορά το πώς πρέπει να λειτουργήσει ο μεταφραστής για να μεταδώσει στους αναγνώστες γνώσεις για έναν κόσμο διαφορετικό από τον δικό τους. Οφείλει να ακολουθήσει τις μεθόδους που υιοθετούνται στο πρωτότυπο για να μείνει πιστός στις αρχές του συγγραφέα; Κι αν ο συγγραφέας έχει υιοθετήσει μία εθνοκεντρική προσέγγιση; Οφείλει να διαγράψει κάθε ξενικό στοιχείο, οφείλει να το διατηρήσει με κάθε τίμημα; Ή, έχοντας επίγνωση της μεσολαβητικής του αποστολής, οφείλει, αφού λάβει υπόψη του τις ερμηνευτικές ικανότητες των αναγνωστών του, τη γενική τους παιδεία και τους δεσμούς τους με τον συγκεκριμένο πολιτισμό, να προσφέρει απλά τα μέσα που θα τους διευκολύνουν να προσεγγίσουν έναν διαφορετικό κόσμο;

³⁵ Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (1998: 1229). Η υιοθέτηση του σουλτάνα Βαλιντέ θα μπορούσε, αν δεν υπήρχε η επεξήγηση, να οδηγήσει σε σύγχυση, γιατί είναι δυνατό να εκληφθεί και ως μία σουλτάνα η οποία ονομάζεται Βαλιντέ.

Τελικά, υπάρχει, όπως θα δούμε, και ένας τρίτος, ενδιάμεσος δρόμος, που είναι λιγότερο δογματικός και πολύ πιο παραγωγικός: πέρα από την οικειοποίηση και την ξενοποίηση μπορούμε να ακολουθήσουμε και τη μέθοδο της «συνεπούς» μετάφρασης (*loyal translation*).

Η συνεπής μετάφραση

Στην προσπάθεια της να συμπληρώσει το λειτουργικό μοντέλο των K. Reiss και H. Vermeer, η C. Nord (1991a) ενσωματώνει σε αυτό την αρχή της συνέπειας (*loyalty*).³⁶ Ως συνέπεια ορίζεται:

«η ευθύνη του μεταφραστή προς το συγγραφέα του πρωτότυπου, τον εντολέα της μετάφρασης και τον παραλήπτη. Η συνέπεια αποτελεί μία ηθική αρχή, απαραίτητη στη σχέση μεταξύ των ανθρώπων που εμπλέκονται σε μία επικοινωνιακή πράξη».³⁷

Δεν πρέπει, ωστόσο, να συγχέεται με την «πιστότητα» ή την «ακρίβεια», οι οποίες αναφέρονται στη σχέση ή την ομοιότητα μεταξύ κειμένων ή ακόμη και επιφανειακών δομών των κειμένων. Πρόκειται αντίθετα για μία «διανθρώπινη κατηγορία που παραπέμπει σε μία κοινωνική σχέση μεταξύ μεμονωμένων ατόμων».³⁸

Η C. Nord (1991: 8 - 16) ταυτίζει τη μετάφραση με τη διαπολιτισμική επικοινωνία και θεωρεί ότι το κείμενο-στόχος αποτελεί ένα ιδιαίτερο επικοινωνιακό εργαλείο, του οποίου η λειτουργία δεν προκύπτει αυτόματα από την ανάλυση του κειμένου-πηγή, αλλά ορίζεται από τον στόχο της διαπολιτισμικής επικοινωνίας με βάση πραγματολογικά κριτήρια. Σημειώνει, επίσης, ότι ο τρόπος που προσλαμβάνει ο μεταφραστής το κείμενο καθορίζεται από τις επικοινωνιακές ανάγκες του εντολέα της μετάφρασης ή του αποδέκτη του μεταφράσματος. Υποστηρίζει, τέλος, ότι η υποδοχή του κειμένου εξαρτάται από τις ιδιαίτερες προσδοκίες του δέκτη, που καθορίζονται από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες επιλαμβάνεται του κείμενου όπως επίσης και από το κοινωνικό του υπόβαθρο, τις γνώσεις του για τον κόσμο και / ή τις επικοινωνιακές του ανάγκες.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η μεταφραστική μέθοδος θα πρέπει, σύμφωνα με την C. Nord, να συνδυάζει τη λειτουργικότητα με τη συνέπεια. Θα πρέπει, με άλλα λόγια, να έχει ως στόχο την παραγωγή ενός μεταφράσματος που είναι λειτουργικά επαρκές. Να ανταποκρίνεται δηλαδή στις απαιτήσεις του μεταφραστικού σκοπού που έχει καθορίσει ο εντολέας, και ταυτόχρονα σέβεται τόσο τις προθέσεις του συγγραφέα του πρωτότυπου όσο και τις προσδοκίες που έχουν οι αναγνώστες από μία μετάφραση. Άρα η συνέπεια δεσμεύει τον μεταφραστή απέναντι και στις δύο εμπλεκόμενες πλευρές του μεταφραστικού γεγονότος και όχι αποκλειστικά απέναντι στο στόχο του μεταφράσματος.³⁹ Οι μεταφραστικές μέθοδοι καθορίζονται τελικά από επικοινωνιακούς και κοινωνικο-πολιτισμικούς παράγοντες και όχι από το κείμενο-πηγή, όπως συμβαίνει στις προσανατολισμένες στην ισοδυναμία μεταφραστικές προσεγγίσεις.

³⁶ Για την απόδοση του όρου *loyalty* ως συνέπεια υιοθετούμε την πρόταση της μεταπτυχιακής φοιτήτριας του Διατηρητηρίου Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Μετάφραση - Διερμηνεία» του Α.Π.Θ.Κ. Γεωργιάδου.

³⁷ C. Nord (1992: 40). Βλ. επίσης C. Nord (1991b, 1996 και 1997).

³⁸ C. Nord (1997: 48).

³⁹ Υπενθυμίζεται ότι, σύμφωνα με τη θεωρία του Σκοπού, οι επιλογές του μεταφραστή πρέπει να καθορίζονται από τον στόχο, ή τους στόχους, που καλείται να επιτελέσει το μετάφρασμα στον πολιτισμό-υποδοχής.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής της συνεπούς μετάφρασης αποτελεί ο τρόπος απόδοσης στα ελληνικά του οθωμανικού πολιτισμικού στοιχείου που καταγράφεται στο έργο του J. Nehama. Οι μεταφραστές, λαμβάνοντας υπόψη τους την κοινή πολιτισμική γνώση των αποδεκτών του μεταφράσματος, επέλεξαν να παραλείψουν τόσο τα λεκτικά όσο και τα μη λεκτικά στοιχεία (όπως οι επεξηγήσεις και οι πλάγιοι χαρακτηριστές αντίστοιχα) του πρωτότυπου που αναδείκνυαν την απόκλιση από την κοινή πολιτισμική γνώση των αποδεκτών του:

13. On est surtout friand de pâtés fourrés de hachis de viande, de fromage, (...) ; de *beureks*, de *baklavas*, plats sucrés empruntés de l'art culinaire turc.

(Histoire des Israélites de Salonique, τομ. 4, σελ. 134)

Τρελαίνονται για τις πίτες με κιμά, με τυρί, (...), για τα μπουρέκια, τους μπακλαβάδες από την τουρκική κουζίνα.

(Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης, τομ. 1, σελ. 476)

14. On s'y régale de quelques rasades de *raki*, d'eau-de-vie, ...

(Histoire des Israélites de Salonique, τομ. 3, σελ. 98)

Εφραίνονται με μερικά ποτήρια ρακί,

(Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης, τομ. 1, σελ. 317)

15. Le *kéman* (violon), le *kanon* (harpe), l'*ud*, la flûte et le tambourin...

(Histoire des Israélites de Salonique, τομ. 4, σελ. 173).

Ο κεμετζές, το κανονάκι, το ούτι, η φλογέρα και το ταμπουρίνο...

(Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης, τομ. 1, σελ. 504)

Κάθε έλληνας γνωρίζει ότι ο *μπακλαβάς* είναι γλύκισμα (*plat sucré* στο πρωτότυπο). Οποιαδήποτε επί πλέον επεξήγηση θα ήταν άσκοπη και θα διέκοπτε τη ροή της ανάγνωσης. Ακόμη, ο αναγνώστης δε χρειάζεται να ανατρέξει σε αναλογίες για να καταλάβει τι είδους ποτό είναι το ρακί ή για να σχηματίσει μία εικόνα για τα μουσικά όργανα που αναφέρονται στο παράδειγμα 15, γιατί τα συγκεκριμένα όργανα αποτελούν μέρος και της ελληνικής μουσικής κληρονομιάς.

Η διατήρηση των επεξηγήσεων κρίνεται, αντίθετα, απαραίτητη για λέξεις, όπως *καφετζού*, *κάλφας* και *αγάς*, που αν και έχουν κοινά διακριτικά χαρακτηριστικά στοιχεία στη σημασία τους με τις αντίστοιχες τουρκικές, υπέστησαν διαφορετική σημασιολογική εξέλιξη στις δύο γλώσσες. Η λέξη *καφετζού* (*kavedji* στο πρωτότυπο, *kahveci* στα τουρκικά) στα ελληνικά δηλώνει α) τη γυναίκα που μπορεί να μαντέψει το παρελθόν ή να προβλέψει το μέλλον από τα υπολείμματα του καφέ, β) την ιδιοκτήτρια ενός καφενείου ή γ) τη σύζυγο του ιδιοκτήτη και σπανιότερα, όπως συμβαίνει στα τουρκικά, τη γυναίκα που σεβίρει τον καφέ. Η λέξη *κάλφας* στα ελληνικά δηλώνει τον μαθητευόμενο βοηθό τεχνίτη ή τον μάστορα, αντίθετα στα τουρκικά, πέρα από τον βοηθό του τεχνίτη, και τη γυναίκα που εργαζόταν στο παλάτι του σουλτάνου. Όσο για τον *αγά*, ενώ στα ελληνικά πρόκειται για έναν πολιτικό και στρατιωτικό αξιωματούχο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, στα τουρκικά, στο περιβάλλον του χαρεμιού, η πολύσημη αυτή λέξη δηλώνει τον υπέργυρο ευνούχο. Μία άλλη περίπτωση συνεπούς μετάφρασης αποτελεί η μετάφραση της παρακάτω συνταγής μαγειρικής:

Τυρί σαγανάκι	Fried Cheese (Tiri Saganaki)
350 γρ. κεφαλοτύρι γλυκό ή κεφαλογραβιέρα ή άλλο ανάλογο σκληρό τυρί αλεύρι, πιπέρι λάδι για το τηγάνισμα 1 λεμόνι	2/3 lb kefalotyri or Romano cheese oil for frying 1 lemon flour 1/4 teaspoon pepper
Κόψτε το τυρί σε 4 φέτες, στο πάχος μικρού δαχτύλου. Ανακατέψτε 2-3 κουταλιές αλεύρι με λίγο πιπέρι, αλευρώστε το τυρί και τηγανί- στε το μέσα σε καυτό λάδι, ώσπου να ροδίσει. (...)	Cut the cheese into 4 slices, each about 1/3 inch thick. Mix a few spoonfuls of flour and the pepper in a dish enough olive into a frying pan to cover the bottom and heat until smoking. Fry the cheese, turning once, until crisp and brown on both sides. (...)
Β. Αλεξιάδου, Ελληνική Κουζίνα, σελ. 21.	V. Alexiadou, Greek Cuisine, σελ. 16.

Παρατηρούμε ότι στη μετάφραση υιοθετούνται οι αγγλικές μονάδες μέτρησης βάρους, όγκου και μήκους, ενώ η περιγραφή της παρασκευής του εδέσματος υπόκειται στις γλωσσικές συμβάσεις που επιβάλλει ο πολιτισμός-υποδοχής για τον συγκεκριμένο τύπο κειμένων (χρήση προστακτικής, απόδοση του *καυτό λάδι* με *heat until smoking*, απόδοση του *ώσπου να ροδίσει* με *fry the cheese until crisp and brown*).

Επίλογος

Τελικά, η μεταφορά του πολιτισμικού στοιχείου δεν προϋποθέτει, όπως πολύ συχνά συμβαίνει, μία μέθοδο εγκλωβισμένη σε μία διπολική θεώρηση της μεταφραστικού φαινομένου. Απαιτεί αντίθετα συνέπεια ως προς τις συνιστώσες της μεταφραστικής διαδικασίας, δηλαδή:

- τις επικοινωνιακές προθέσεις του συγγραφέα του πρωτότυπου και τη λειτουργία του κειμένου.
- τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του προς μετάφραση πολιτισμού και των σχέσεων του με τους αναγνώστες του μεταφράσματος,
- τις ερμηνευτικές ικανότητες του αναγνωστικού κοινού.

Ο σεβασμός της ετερότητας αποτελεί αδιαμφισβήτητα απαραίτητη προϋπόθεση σε κάθε επικοινωνία και άρα σε κάθε προσπάθεια μεταφοράς του πολιτισμικού στοιχείου σε μία άλλη γλώσσα. Ωστόσο η ετερότητα αυτή, δεδομένων των διαλεκτικών σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των πολιτισμών, ορίζεται πάντα σε σχέση με τις γλώσσες-πολιτισμούς αλλά και το κοινό στο οποίο απευθύνεται στο μετάφρασμα. Το προς μετάφραση κείμενο δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί αποκλειστικά και μόνο στη γλωσσική του διάσταση. Ένα κείμενο δεν υφίσταται από μόνο του. Αποτελεί απόρροια ενός συγκεκριμένου επικοινωνιακού περιβάλλοντος το οποίο δεν συμπίπτει πάντα με αυτό του μεταφραστικού γεγονότος.

Μία τέτοια προσέγγιση των βασικών συστατικών της μεταφραστικής πράξης μας οδηγεί τελικά στον επαναπροσδιορισμό και στην αναβάθμιση του ρόλου του μεταφραστή. Δεν είναι κάποιος που απλά προσφέρει υπηρεσίες ή ένας ουδέτερος διεκπεραιωτής, όπως πολλοί θα ήθελαν· αντίθετα ο μεταφραστής είναι, ή πρέπει να είναι, ένας διαπολιτισμικός μεσολαβητής οι πρακτικές του οποίου ακυρώνουν κάθε πολιτισμική αδιαλλαξία όπως και καταρρίπτουν κάθε θεωρητικό δογματισμό.

Simos Grammenidis
Department of Translation
School of French Studies
Aristotle University of Thessaloniki
simgram@frl.auth.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ⁴⁰

α. Θεωρητικά εγχειρίδια - Άρθρα

- Airoux, Sylvain. (1996/1999), *Η Φιλοσοφία της Γλώσσας*, Μετάφραση Θεόφιλος Τραμπούλης, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ballard, Michel. (1992). *De Cicéron à Benjamin. Traducteurs, traductions, réflexions*, Lille: Presses Universitaires.
- Berman, Antoine. (1984), *L'épreuve de l'étranger*, Paris: Gallimard.
- Berman, Antoine. (1985), «La traduction et la lettre ou L'auberge du lointain», *Les Tours de Babel*, Trans-Europ-Repress, Mauzevin, 35-150.
- Brisset, Annie. (1998), «L'identité culturelle de la traduction. En réponse à Antoine Berman», *PALIMPSESTES*, n° 11, *Traduire la culture*, Paris: Presses de la Sorbonne Nouvelle.
- Cordonnier, Jean – Louis. (1995), *Traduction et Culture*, Paris: Didier (LAL).
- Cuche, Denys. (2001), *La notion de culture dans les sciences sociales*, Paris: La Découverte.
- Eco, Umberto. (2003), *Εμπειρίες Μετάφρασης. Λέγοντας σχεδόν το ίδιο*. Μετάφραση Έφη Καλλιφατίδη, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Egan-Robertson, Ann και David Bloome. (1998/2001), *Γλώσσα και Πολιτισμός*, Μετάφραση Μαντώ Καραλή, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Φιλιλπάτος, Άγγελος. (2001), «Η ηθική διάσταση της μετάφρασης. Κριτική στο κανονιστικό μοντέλο μετάφρασης», *Περί Μεταφράσεως Σύγχρονες Προσεγγίσεις*, Φ. Μπατσάλιά (επιμ.), Αθήνα: Κατάστι, 100-106.
- Garnier, Georges. (1985), *Linguistique et traduction; éléments de systématique verbale comparée du français et de l'anglais*, Paris: Paradigme.
- Γούτσος, Διονύσης. (2001), *Ο Λόγος της Μετάφρασης. Ανθολόγιο Σύγχρονων Μεταφραστικών Θεωριών*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γούτσος, Διονύσης. (2003), «Γλωσσολογική ανάλυση και ιδεολογικά σχήματα στις περιγραφικές μεταφραστικές σπουδές: Το παράδειγμα του Γ. Σεφέρη ως μεταφραστή του Waste Land», *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Μεταφράζοντας στον 21ο αιώνα: τάσεις και προοπτικές»*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 655 – 662.
- Grammenidis, Simos. (2003), «Le traducteur face à l'élément culturel du texte à traduire», *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Μεταφράζοντας στον 21ο αιώνα: τάσεις και προοπτικές»*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 197-205.
- Grammenidis, Simos. (2005), «L'organisation collective du discours comme vecteur des choix traductionnels», *Le verbe et la scène. Travaux sur la littérature et le théâtre en l'honneur de Zoé Samara*, Paris: Honoré Champion, 41-421.
- Guillemain-Flescher, Jacqueline. (1986), «Le linguiste devant la traduction», *FABULA*, 7, 59-68.

⁴⁰ Τα ονόματα των ελλήνων συγγραφέων κατατάσσονται με βάση το λατινικό αλφάβητο.

- Guillemin-Flescher, Jacqueline. (1994), «Langage, culture et traduction», *Équivalences, Revue de l'Institut Supérieur de traducteurs et Interprètes de Bruxelles*, vol. 24/1, 37-54.
- Hatim, Basil-Mason, Ian. (1997), *The Translator as Communicator*, London/New York: Routledge.
- Hermans, Theo. (1998/2001), «Οι αναπαραστάσεις της μετάφρασης», *Ο Λόγος της Μετάφρασης. Ανθολόγιο Σύγχρονων Μεταφραστικών Θεωριών*, Δ. Γούτσος (επιμ.), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 121-138.
- Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. (1998), *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Katan, David. (1999), *Translating Cultures. An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*, Manchester: St. Jerome.
- Κεντρωτής, Γιώργος. (1996), *Θεωρία και Πράξη της Μετάφρασης*, Αθήνα: Διάυλος.
- Kramch, Claire. (1998). *Language and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Lederer, Marianne. (1994), *La traduction aujourd'hui. Le modèle interprétatif*, Paris: Hachette.
- Meschonnic, Henri. (1973), *Pour la poétique II. Épistémologie de l'écriture poétique de la traduction*, Paris: Gallimard.
- Mounin, Georges (1963), *Les problèmes théoriques de la traduction*, Paris: Gallimard.
- Mounin, Georges. (1963/2002), *Τα θεωρητικά Προβλήματα της Μετάφρασης*, Μετάφραση Ιωάννα Παπασπυρίδου, Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Π. Τραυλός.
- Mounin, Georges. (1994), *Les Belles Infidèles*, Lille: Presses Universitaires.
- Mounin, Georges. (1994/2002), *Οι ωραίες άπιστες*, Μετάφραση Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών μετάφραση - Μεταφρασεολογία, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. (1998), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπατσαλιά, Φρειδερίκη - Ελένη Σελλά-Μάζη. (1994), *Γλωσσολογική Προσέγγιση στη Θεωρία και τη Διδακτική της Μετάφρασης*, Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο.
- Μπιτσιώρης, Βαγγέλης. (1996), «Από τη μια γλώσσα στην άλλη: ιδιοποίηση και ξενισμός», *Γλωσσικός Πλουραλισμός και Γλωσσοεθνοκεντρισμός*, Αθήνα: Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης, 57-67.
- Munday, Jeremy. (2001), *Introducing in Translation Studies. Theories and Applications*, London/New York: Routledge.
- Munday, Jeremy. (2001/2002), *Μεταφραστικές σπουδές. Θεωρίες και εφαρμογές*, Μετάφραση Άγγελος Φιλιππάτος, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Nord, Christiane. (1991a), *Text analysis in Translation. Theory, Methodology and Didactic applications for translation-oriented text analysis*, Amsterdam: Rodopi.
- Nord, Christiane. (1991b), «Scopos, Loyalty and Translational Conventions», *Target*, 3:1, 91-109.

- Nord, Christiane. (1992), "Text Analysis in Translation Training", *Teaching Translation and Interpreting*, C. Dollerup και A. Lindegaard (eds), Amsterdam / Philadelphia: J. Benjamins, 39-48.
- Nord, Christiane. (1996), "Translation as a process of linguistic and cultural adaptation", *Teaching Translation and Interpreting 3, New Horizons*, C. Dollerup και V. Appel (eds), Amsterdam / Philadelphia: J. Benjamins, 59-67.
- Nord, Christiane. (1997), "A functional Typology of Translations", *Text Typology and Translation*, A. Trosborg (ed), Amsterdam / Philadelphia: J. Benjamins, 43-65.
- Pym, Antony. (1997), *Pour une éthique du traducteur*, Arras: Artois Presses Université.
- Robinson, Douglas. (1997), *What is Translation? Centrifugal Theories, Critical Interventions*, Kent: The Kent State University Press.
- Schäffner, Christina. (2003), «Translation and Intercultural Communication: Similarities and Differences», *Studies in Communication Studies*, 3/2, 79-107.
- Schleiermacher, Friedrich. (1838), «Des différentes méthodes du traduire», Μετάφραση Antoine Berman (1985), *Les Tours de Babel*, Trans-Europ-Repress, Mauzevin, 279-347.
- Simeonidou-Christidou, Teta. (1997), «L'élément culturel et idéologique dans l'oeuvre historique de Jos. Nehama», Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου «Les aspects culturels de la traduction», Université Yildiz d'Istanbul, 198-204.
- Simeonidou-Christidou, Teta. (2000), «Déguisement et homogénéisation des cultures. Une tendance de l'activité traduisante», *La Traduction: diversité linguistique et pratiques courantes*, Série Linguistique, n° 11, Tunis: Centre d'études et de recherches économiques et sociales.
- Συμεωνίδου-Χριστίδου, Τέτα. (1996), «Η έννοια της διαπολιτισμικότητας στη μεταφραστική διαδικασία», *Πρακτικά 11ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρείας Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας*, 323 – 334.
- Snell-Hornby, Mary. (1995), *Translation Studies. An integrated approach*. Revised edition, Amsterdam / Philadelphia: J. Benjamins.
- Tsitsa, Mania. (2000), «Traduction: Transmission 'indirecte' des connaissances», *La Traduction: diversité linguistique et pratiques courantes*, Série Linguistique, n° 11, Tunis: Centre d'études et de recherches économiques et sociales, 243-252.
- Τσιτσιπής, Λουκάς. (1995), *Εισαγωγή στην Ανθρωπολογία της Γλώσσας. Γλώσσα, Ιδεολογία, Διαλογικότητα και Επιτέλεση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Venuti, Lawrence. (1992/2001), «Η μετάφραση ως κοινωνική πρακτική ή η βία της μετάφρασης», *Ο Λόγος της Μετάφρασης. Ανθολόγιο Σύγχρονων Μεταφραστικών Θεωριών*, Δ. Γούτσος (επιμ), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 153-173.
- Venuti, Lawrence. (1995), *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, London et New York: Routledge.
- Venuti, Lawrence. (1998a), *The Scandals of Translation. Towards an ethics of difference*, London / New York: Routledge.

Venuti, Lawrence. (1998b), «Strategies of Translation», *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Mona Baker (ed), London / New York: Routledge.

Wuilmart, Françoise. (1999), «Le péché de 'nivellement' dans la traduction littéraire», *Cahiers Internationaux de Symbolisme*, n°s 92, 93, 94, Bruxelles: Le Ciephum, 213-224.

β. Πηγές των παραδειγμάτων

Αλεξιάδου, Βέφα. (1989), *Ελληνική Κουζίνα: Μαγειρική*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βέφα Αλεξιάδου.

Alexiadou, Vefa. (2004), *Greek Cuisine*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βέφα Αλεξιάδου.

de Grèce, Michel. (1991), *Le Dernier Sultan*, Paris: Olivier Orban.

de Grèce, Michel. (1991/1992), *Ο Τελευταίος Σουλτάνος*, Μετάφραση Άγγελος Φιλιππάτος, Αθήνα: Νέα Σύνορα – Α. Λιβάνη.

Hagège, Claude. (1992), *Le souffle de la langue. Voies et destins des parlers d'Europe*, Paris: Odile Jakob.

Hagège, Claude. (1993), *Η πνοή της γλώσσας. Δρόμοι και πεπρωμένα των γλωσσών και των διαλέκτων της Ευρώπης*, Αθήνα: Κάτοπτρο.

Murad, Kénizé. (1987), *De la part de la princesse morte*, Paris: Robert Lafont.

Murad, Kénizé. (1987/1988), *Της νεκρής πριγκίπισσας*, Μετάφραση Ευδοκία Παπαγκίκα, Αθήνα: Ωκεανίδα.

Murad, Kénizé. (1987/2001), *Saraydan sürgüne*, Μετάφραση Yiğtler, Gökçe Tuncer, Istanbul: Everest Yayınları.

Nehama, Joseph. (1935), *Histoire des Israélites de Salonique*, 7 tomes, Salonique: Librairie Molho.

Nehama, Joseph. (1935/2000), *Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης*, Μετάφραση Τομέας Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

<http://www.eliasgarden.gr>

<http://www.tokioupi.gr>

http://www.rodosnet.gr/Anthoula_Tavern